

**Alamdiakon Nikolai Thon,**  
*teoloogia kandidaat,*  
*kanoonilise õiguse ja kirikuajaloo õppejõud,*  
*VÕK-i Berliini piiskopkonna kirikutevaheliste suhete konsultant*

## Kiriklik kord ja tänapäeva tegelikkus: diasporaa kogemus

### Muistse Kiriku printsiip

Muistse Kiriku printsiip „üks linn – üks piiskop – üks Kirik”, mis nägi ette kindla kirikuterritooriumi määramist ühele konkreetsele valitsevale ülemhingeekarjasele, kujunes välja kristluse esimese kolme sajandi jooksul ning seda võib leida juba „Pühade apostlite reeglites”, kristlikus kogumikus, mis on tõenäoliselt Süüria päritolu ja dateeritud umbes 375.–380. aastatesse.

Seal välja töötatud kirikliku struktuuri mudelis öeldakse selgelt, et igal piiskopil peab olema oma, kaasaegses keelekasutuses, „kanooniline territoorium”. See täpsustus põhineb III Kogumaapealse (Efesose) Kirikukogu (431. a) 8. reeglil, mis keelas piiskopil või metropoliidil tungida teise piiskopi territooriumile, viies seal läbi preestrite pühitsemist või teostades muul viisil võimu tema territooriumil. Seejuures viitasid Kirikukogu isad Apostlikele reeglitele, mis keelasid piiskopil pühitseda vaimulikke linnades või kohtades, mis ei allunud talle vastavalt kanoonilisele korrale<sup>1</sup>.

Põhimõtteliselt säilitab see vana kirikukord oma jõu läbi kõigi järgnevate sajandite Õigeusu Kiriku ajaloo esimese ja suures osas ka teise aastatuhande jooksul: teine hierarh samas linnas või samal territooriumil eksisteerib (harvade eranditega) ainult juhul, kui teine piiskop ei kuulu (või enam ei kuulunud!) õigeusu pleromasse<sup>2</sup>, vaid teise deviantsesse denominatsiooni ning on Kirikust eraldunud, see tähendab teda peetakse ketseriks või skismaatikuks.

I Kogumaapealse (Nikaia) Kirikukogu (325. a) 8. kaanon ütleb selgelt, et ühes Kirikus peab olema ainult üks piiskop: „Kui aga mõned ühinevad seal, kus on Koguliku Kiriku piiskop, siis on selge, et Kiriku piiskop säilitab piiskoplikku väärikust, aga nende, keda nimetatakse puhtakesteks, piiskopiks nimetatu saab preestri au, kui just piiskop ei soovi, et too osaleks piiskopi nimetuse aus. Kui aga see talle ei sobi, siis leidku talle koht kas horepiiskopi või preestrina, et oleks igati näha, et ta kuulub vaimulikkonda, kuid et linnas ei oleks kahte piiskoppi.”

---

<sup>1</sup> 35 Apostlik reegel: „Piiskop ärgu julgegu toimetada käte pealepanemisi linnades ja külates väljaspool oma piiskopkonda, mis ei allu temale. Kui aga tõestub, et ta toimetab seda ilma nende nõusolekuta, kellele need linnad ja külad alluvad, siis heidetagu seisusest välja nii tema kui ka tema poolt ametisse pühitsetu (*toim. märkus*).

<sup>2</sup> Siin peetakse silmas Õigeusu Kirilu täius (kr *πλήρωμα* <*pleroma*> – täitumine, täius, paljusus) (*toim. märkus*).

Kõige silmapaistvamaks ajalooliseks näiteks heterodoksete hierarhiate tekkimisest õigeusu hierarhia kõrval on see, et 451. aasta IV Kogumaapealse (Halkedoni) Kirikukogu ümber toimunud teoloogiliste ja dogmaatiliste vaidluste tulemusena viis halkedoni-eelsete ja halkedoniliste Kohalike Kirikute lahknemine, eriti Aleksandria ja Antiookia Patriarhaatides ning ka Armeenias kirikus, küsimuses Päästja loomuste õpetusest, iseseisvate ja sõltumatute Kopti ja Süüria kirikute tekkimiseni – kuigi veel mitte selle nime all. Kuid ka need halkedoni-eelsed või isegi halkedoni-vastased kiriklikud struktuurid, mida halkedoniline Õigeusu Kirik pidas monofüsiitlikeks, ei mõistnud ennast (ega mõista siiani!) kahekordse hierarhiana, vaid pretendeerivad Aleksandria ja Antiookia vastavate Patriarhaatide seaduslikule jätkamisele samade tiitlite ja kanooniliste territooriumidega nagu õigeusklikel, sest nende teoloogilisest vaatepunktist kaotasid halkedoniidid oma legitiimsuse, kuna nad said monofüsiitide silmis vale õpetuse, ketserluse ohvriks. Seega ei ole ka siin tegemist põhilisest eklesioloogilisest printsiibist „üks linn – üks piiskop” loobumisega, vaid V sajandi kirikulõhe tagajärgedega, mis kahjuks kestab tänase päevani.

Õigeusu Kiriku jaoks jäi see printsiip sisuliselt kehtima kuni XIX sajandini, seda enam, et kiriklikust vaatenurgast on meil tegemist täpselt määratletud ja oma nimetustes selgelt kirjeldatud territooriumidega, nimelt Konstantinoopoli, Aleksandria, Antiookia ja Jeruusalemma „vanade“ Patriarhaatide pentarhias, millele alles teisel aastatuhandel lisandusid (ajutiselt!) autokefaalsed kirikud Balkanil, nimelt Ohridi peapiiskopkond, mida algselt nimetati „Justiniana Prima ja kogu Bulgaaria peapiiskopkonnaks (ἀρχιεπίσκοπή τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας)“ aastatel 1019–1767 ning Serbia Patriarhaat aastatel 1346–1463 ja taas 1557–1766 ning alles 1589/93. aastatel – „Moskva ja kogu Venemaa ning põhjamaade“ Patriarhaat.

Sellise täpse territoriaalse piiritlemise näiteks vastavate Muistse Kiriku Patriarhaatide kanoonilises jurisdiktsioonis võib olla Jeruusalemma Patriarhi tiitel: „Püha linna Jeruusalemma ja kogu Palestiina, Süüria, Araabia, Jordanitaguse Perea, Kaananimaa Galileas ja Püha Siioni Patriarh“. Kõik õigeusklikud, kes elasid neil täpselt määratletud kanoonilistel territooriumitel, ning nende eest vastutav hierarhia ja vaimulikkond kuulusid loomulikult vastavatesse Autokefaalsetesse Kirikutesse – sõltumata nende keelest, kultuurist või „rahvusest“ (kui me muidugi võime seda kaasaegset terminit kasutada).

Eriti puudutas see Konstantinoopolit, mis suutis realiseerida oma pretensioone globaalsele juhtpositsioonile „oikumeenilise patriarhaadina“ (mida kõige paremini tõlgitakse kui „kogumaapealne“ või „üleilmne patriarhaat“) suures osas juba Ida-Rooma (nn „Bütsantsi“) impeeriumi ajal, kuid eriti, kui paradoksaalne see ka pole, veelgi suuremal määral just „turkokraatia“ ajal, see tähendab Osmanite impeeriumis,

kuna sultan kinnitas Patriarhi „etnarhina“, „rooma rahva (*rum millet*)“ religioosse ja poliitilise liidrina, see tähendab kõigi impeeriumi õigeusklike juhina.

Kuigi Fanari<sup>3</sup> sisemine olukord oli sageli ebastabiilne, millest annavad tunnistust sagedased muutused patriarhi troonil, saavutas Konstantinoopol osmanite ajal teatud mõttes oma võimu tipu ning saavutas selle, et isegi pentarhia vanade patriarhide troonide valdajad Aleksandrias ja Antiookias muutusid tegelikult vaid tiitli järgi Patriarhideks. Võtame näiteks Aleksandria: 1517. aastal sai Egiptusest üks Osmanite impeeriumi provintse, Patriarhid elasid sel ajal sageli Konstantinoopolis ja külastasid oma Kirikuid vaid harva ja ajutiselt, mis samuti soodustas bütsantsi liturgia lõplikku kinnistumist Aleksandria Õigeusu Kiriku jumalateenistuse praktikas. Aleksandria Patriarhaat kaotas *de facto* oma iseseisvuse ning muutus rahalises ja administratiivses plaanis täielikult sõltuvaks Konstantinoopoli Patriarhist, kes isegi määras koos oma Sinodiga Aleksandria Patriarhe, ning Aleksandria Kiriku vaimulikkond koosnes nüüd eranditult kreeklastest.

Samuti toimus 1517. aastal Antiookia jaoks saatuslik sündmus: Damaskus vallutati Osmanite impeeriumi poolt ning ka Antiookia Patriarh läks tegelikult Konstantinoopoli Patriarhi alluvusse. Kuid 18. sajandi alguses tekkis Antiookia Õigeusu Kirikus üha tugevneva araabia rahvuslusliku liikumise lainel juba püüdlus uue iseseisvuse poole Fanarist, ning 1899. aastal õnnestus Venemaa diplomaatia ja Keiserliku Õigeusu Palestiina Seltsi aktiivsel osalusel saavutada valida patriarhi troonile süüria päritoluga araablane, mille järel kreeklased aeti hierarhiast välja.

See on esimene märkimisväärne näide sellest, kuidas alates 19. sajandist areneb uus hoogu koguv tendents paralleelsete hierarhiate moodustumise suunas – tendents, millel on juured paljude rahvaste rahvuslikus teadvuses ning mis põhineb valgustusajastu ja Prantsuse revolutsiooni mõtlejate ideedel.

## **Rahvusliku eneseteadvuse mõju**

Peamisteks sündmusteks on siin poliitilised muutused, mis viisid Konstantinoopoli „oikumeenilise“ Patriarhaadi tähtsuse vähenemiseni 19. sajandi rahvusliku ärkamise kontekstis õigeusklikus Kagu-Euroopas Osmanite impeeriumi võimu all.

Nn „Tanzimati“ reformide kaudu, mis olid suunatud impeeriumi moderniseerimise ja sekulariseerimise katsetele läänelikus vaimus, tühistasid sultanid vana milletisüsteemi. Võrdsustades ja tolerantselt suhtudes kõikidesse usulistesse kogukondadesse, andsid nad oma alamatele usulistele kogukondadele võimaluse osaleda poliitilises, sotsiaalses ja religioosses elus. Selles kontekstis mõisteti religioone ja konfessioone kui „korporatsioone“ avaliku õiguse ja elu raames, see

---

<sup>3</sup> Konstantinoopoli Patriarhi residents asub Fanaris – Istanbuli kreeka linnaosas (*toim. märkus*).

tähendab õigusega eneseorganiseerimisele. Sellest hetkest alates ei orienteerunud nad enam ülalt peale surutud kõikehõlmavatele süsteemidele.

Kuigi need reformid taotlesid algselt tsentraliseerimist ja rahvuslike tendentside ületamist, viisid nad lõpuks vastupidise tulemuseni. Termin „millet“ jäi kasutusse, kuid radikaalselt muutunud tähendusega. Kui varem tähistas see religiooni (õigeusk, armeenia kristlus, judaism jne), siis pärast tanzimati reforme tähendas millet „rahvust“. Nii oli näiteks Konstantinoopoli Patriarhaat ja selle keskne õigeusk, millel oli tolleaajani jurisdiktsioon Egiptusest Transilvaaniani, sunnitud end kaitsma erinevate etniliselt struktureeritud kogukondade (kreeklaste, bulgaarlaste, serblaste, albaanlaste milletite) tekkiva autonoomia ja etnilise tunnuse alusel kirikute ning kogukondade järkjärgulise moodustumise eest. „Oikumeeniline“ Patriarhaat ei suutnud vastu seista tugevale tendentsile rahvuskirikute moodustumise suunas. Saabus rahvusliku ärkamise tund, mis ühendas endas etnilise identiteedi religioosse kuuluvuse ja teatava sekularismiga. Laitsism tähendab siin ilmikute osalemist mitte ainult kiriku juhtimises ja esindamises ühiskondlikul areenil, vaid ka osalemist ja kaasosalemist kanoonilise ja kirikliku avaliku õiguse normatiivses sfääris. Veelgi enam, ilmikutest said Kiriku reformimise ja „moderniseerimise“ liikumapanev jõud läänelike mudelite, eriti protestantlike mudelite vaimus.

Selliste kontseptsioonide mõju algas 19. sajandil Kohalike Kirikute iseseisvumisega rahvusriikide moodustumise käigus Balkanil: Kreekas (1833), Rumeenias (1865), Bulgaarias (1870), Serbias (1879) ja veidi hiljem Albaanias (1929).

Jeruusalemma Patriarh Antimos (1717–1808) hoiatas juba oma 1798. aasta „Isalikus õpetuses“: „Uued (prantsuse) ideed... sooviksid jagada meie Kiriku rahvuskirikuteks. Ühtne, Püha, Kogulik ja Apostlik Kirik peaks olema jagatud paljudeks, kus keskmes ei seisa enam mitte Kristus, vaid inimene ja rahvused.“<sup>4</sup>

Bulgaaria Kiriku areng on selles kontekstis eriti tähelepanuväärne. Vastupanu kreeka metropoliitidele riigis ja nende poolt määratud valdavalt kreeka preestritele algas juba 19. sajandi alguses: niinimetatud „bulgaaria kiriklik võitlus“ puhkes Bulgaaria vabadusvõitluse (nn „Bulgaaria ärkamisaja“) tulemusena, mis algas juba 18. sajandil, kuid võitis 19. sajandil. Niinimetatud „Bulgaaria Eksarhaat“ asutati Osmanite impeeriumis 1870. aastal sultan Abdulhamid II firmani (seadluse) alusel. See võimaldas pidada kirikuteenistusi kirikuslaavi ja isegi bulgaaria keeles ning bulgaarlastel hõivata piiskopitoole, mida varem juhtisid peaaegu eranditult kreeklased. Kui kaks kolmandikku õigeusu elanikest avaldasid toetust Bulgaaria

---

<sup>4</sup> Tsiteeritud: *Stefanos Athanasiou*, Autokephalie und Einheit – Die Ekklesiologie der Orthodoxen Kirche(n) [Elektrooniline allikas] // Freiburgi Ülikool. URL: [https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/assets/public/Lehre/HS2019%20-%20Ostkirchen-D/PPP\\_2\\_Ekklesiologie.pdf](https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/assets/public/Lehre/HS2019%20-%20Ostkirchen-D/PPP_2_Ekklesiologie.pdf) (vaadatud 21.03.2025).

eksarhaadile, läks küla uue, Konstantinoopoli Patriarhaadist sõltumatu Bulgaaria Kiriku jurisdiktsiooni alla.

Kuid juba 1872. aastal kuulutas Konstantinoopoli Patriarh Bulgaaria Kiriku skismaatiliseks ja mõistis hukka niinimetatud „etnofületismi“, mille all mõisteti: 1) usklike piiramine ainult oma etnilise rühmaga koos nende samaaegse eraldamisega teistest rahvustest õigeusklikest samas piirkonnas, 2) piiskoppide ja preestrite määramine kohalikus Kirikus ainult oma rahvuse seast, 3) Patriarhaadi, peapiiskopkonna või metropoolia jurisdiktsioonilise võimu laienemine ainult ühele etnosele, 4) mitme erineva rahvusliku piiskopi paralleelne eksisteerimine ühes ja samas kohas.

Kuid juba 19. sajandi alguses ei olnud rahvuslik idee omane sugugi ainult bulgaarlastele. Näiteks Kreeka 18. mai 1827. aasta põhiseaduse 3. peatüki paragrahv 6 sätestab: „Hellase kodanikud on: a) kõik põlised kreeklast, kes usuvad Jeesus Kristusesse; <...> c) välismaal kreeka isast sündinud; d) välismaalased või võõramaalased ja nende järeltulijad, kes on naturaliseeritud enne käesoleva põhiseaduse väljakuulutamist ja sündinud välisriikides, kes tulevad Kreekasse ja annavad seal vande.“<sup>5</sup> Seda võib mõista kui hellenistlikust ideest tulenevat, kuigi tol ajal elasid Kreekas ka arvukad rumeeniakeelsed vlahid ja õigeusku tunnustavad albaanlased.

### **Migratsioon kui paralleelsete jurisdiktsioonide tekkimise põhjus**

19. sajandi teisel poolel ja edasi 20. sajandil muutus probleem, mis oli seni piirdunud kindlate regioonidega, eelkõige Balkani riikidega, globaalseks erinevate migratsioonilainete tõttu, esmalt Põhja-Ameerikasse ja seejärel ka Lääne-Euroopasse, mille põhjustasid majanduslikud ja poliitilised kriisid erinevates päritoluriikides, seda enam, et vaimulikkond rändas sageli koos usklikega, et osutada neile hinge karjaslikku abi.

19. sajandi algusest meelitas USA kreeka ja seejärel slaavi migrante. Näiteks „suure laine“ ajal 1891. ja 1921. aasta vahel immigreerus USAsse 400000 kreeklast ainuüksi tolleaegsest Kreeka Kuningriigist ja veel umbes 200000 Väike-Aasiast. Seoses sellega kasvas ainult kreeklaste juhitud koguduste arv pärast 1891. aastat vähem kui pooltosinast 141-ni 1922. aastal. Liibanoni ja Süüria immigrandid hakkasid massiliselt USAsse ümber asuma 19. sajandi lõpus – 20. sajandi alguses. Valdav enamus Liibanoni ja Süüria immigrantidest olid õigeusu kristlased. Paljud elasid New Yorgi linnaosas „Väike Süüria“ ja Bostonis, kus nad rajasid oma

---

<sup>5</sup> Sealsamas.

araabiakeelsed kogukonnad. Ruteenide immigratsioon USAsse algas 1870ndate lõpus ja 1880ndatel asus sinna ümber umbes 225000 Karpaatia ruteeni immigranti.

Paljud migrantidest, isegi nende enamus, said kiiresti uute kodumaade kodanikeks, mille tulemusena on rahvusliku kuuluvuse ja kultuuri järgi diferentseeritud koguduste ja erinevate Autokefaalsete Kirikute piiskopkondade paralleelne kooseksisteerimine juurdunud praeguseks kõikjal: Ameerikas ja Lääne-Euroopas, isegi ühes linnas või regioonis. Seega muutus migratsiooni ja diasporaa probleem kogu õigeusu jaoks eklesioloogiliseks probleemiks.

## **Saksamaa näide**

Eriti silmapaistva näitena Euroopas võtame Saksamaa, kus praegu (2024. aasta oktoober) elab, kaasa arvatud Ukraina põgenikud alates 2022. aastast, tõenäoliselt umbes 4,5 miljonit õigeusu kristlast, mis moodustab umbes 5% riigi kogu elanikkonnast.

Enamik õigeusklikke Saksamaal on viimase viiekümne aasta immigrandid, kõige sagedamini isegi ainult kolmekümne aasta tagused, nii et nad elavad seal alles esimeses või teises põlvkonnas. Nad on jaotunud üheteistkümne kanoonilise piiskopkonna vahel, mis kuuluvad vastavatele Autokefaalsetele Kirikutele. Selles kontekstis on kahtlemata oluline ka see, et kuigi paljudes kogudustes on ka põliseid etnilisi kohalikke sakslasi, kes on leidnud tee õigeusku ja võtnud selle vastu (mõnikord oma abikaasade kaudu, kuid sageli ka oma religioosse arengu tulemusena), eksisteerib Saksamaal kokku vaid viis väikest ametlikult saksakeelset õigeusu kogudust, ja igaühes neist on vaevalt rohkem kui 100 usklikku.

Kokku on Saksamaal praegu täpselt 540 õigeusu kogudust. Suurima koguduste arvuga piiskopkond – 1993. aastal asutatud Rumeenia Saksamaa, Kesk- ja Põhja-Euroopa Metropoolia – hõlmab 170 kogudust. Pärast seda, kui 1. jaanuaril 2025. aastal võeti Rumeenia vastu liikumisvabadusega Schengeni tsooni, suureneb nende arv tõenäoliselt veelgi.

Veelgi rohkem kogudusi, nimelt 190, kuulub Vene Õigeusu Kirikule, kuid need on jaotunud kolme piiskopkonna vahel: Moskva Patriarhaadi Berliini ja Saksamaa piiskopkonnale 105 kogudusega (neist 2 saksakeelset ja üks moldovakeelne), seejärel Vene Õigeusu Kirikule Välismaal 77 kogudusega ja Lääne-Euroopa vene traditsiooni õigeusu koguduste peapiiskopkonnale – 8 kogudust.

Oikumeenilise Patriarhaadi Kreeka Õigeusu Metropoolia Saksamaal asub nii-öelda „keskel“: 65 kogudust, millest 7 on rumeeniakeelsed ja 2 saksakeelsed. Koguduste arv enamikus teistes õigeusu piiskopkondades Saksamaal on märkimisväärselt väiksem, nimelt: Ukraina õigeusu piiskopkonnas Lääne-Euroopas

(Konstantinoopoli all) – 30 (kuigi viimasel ajal on see kodumaal toimuva sõja tingimustes märgatavalt kasvanud), Antiokia õigeusu metropoolias – 28 ja Serbia õigeusu Düsseldorf ja Saksamaa piiskopkonnas – 27 kogudust. 14 kogudust Saksamaal kuulub Makedoonia Õigeusu Kirikule / Ohridi Peapiiskopkonnale selle Euroopa piiskopkonnas, 11 – Bulgaaria Lääne- ja Kesk-Euroopa piiskopkonnale ja 5 – Gruusia õigeusu Saksamaa ja Austria piiskopkonnale. Umbes 30 kogudust kuulub metropoliit Onufriose juhitud Ukraina Õigeusu Kirikule. Täpsed andmed siiski praegu puuduvad.

Võib märgata, et õigeusu kogudused valdavas enamikus piiskopkondades, eriti nendes, kus on palju kogudusi, on tänapäeval jaotunud üle kogu Saksamaa üsna ühtlaselt, muidugi selge rõhuasetusega suurtele linnadele, nagu Hamburg, Düsseldorf, Stuttgart ja teised. Kõige tugevam erinevate Autokefaalsete Kirikute õigeusu koguduste kontsentratsioon on pealinnas Berliinis ja Münchenis. Kuid ka väikestes, ja isegi väikelinnades ning külates on praegu rumeenia või vene kogukonnad, vähemalt nende ümbruses.

Valdav enamus õigeusu kogukondadest on sisuliselt etniliselt homogeensed, kuigi tuleb rõhutada, et eriti vene kogudused on selles suhtes selgeks erandiks, kuna nad ühendavad rahumeelselt immigrante – ilmalikke ja vaimulikke – endise Nõukogude Liidu kõikidest osadest ja kogu Moskva Patriarhaadi kanooniliselt territooriumilt, see tähendab etnilisi venelasi, ukrainlasi, valgevenelasi, moldaavlasi, Venemaa ja Kasahstani sakslasi, juute ja teisi.

### **Ühine õigeusu tunnistamine?**

Seega Muistse Kiriku printsiip – üks piiskop ühes linnas – oli migratsiooni käigus faktiliselt täielikult lõhutud ja asendatud paljude paralleelsete jurisdiktsioonidega. Kuidas siis need paralleelsed piiskopkonnad ja kogudused korraldavad oma ühist õigeusu tunnistamist ja koostööd, teadvustades, et kõik Autokefaalsed Kohalikud Õigeusu Kirikud üle kogu maailma moodustavad koos „Ühtse Püha Koguliku ja Apostliku Kiriku“, mida me tunnistame Usutunnistuses, ning et nad kõik kuuluvad koos kõigi teiste õigeusu vendade ja õdedega ühtsesse üleilmsesse õigeusku?

Erinevad õigeusu konverentsid, eelkõige IV Üldõigeusu kirikukogueelne konverents Chambésys 2009. aastal, otsisid võimalikke lahendusi. Küsimus tõstatati uuesti 2016. aastal Kreetal toimunud „Õigeusu Kiriku Pühal ja Suurel Kirikukogul“, mis aga kahjuks oli tegelikkuses üldõigeusulik kogunemine ainult nime poolest, kuna neli autokefaalset kirikut (Antiokia, Moskva, Gruusia ja Bulgaaria), mis koos moodustavad valdava enamuse kõigist maailma õigeusklikest kristlastest ja millel kõigil on piiskopkonnad ja kogudused üle kogu maailma, ei osalenud selles.

Kreeta Kirikukogul „konstateeriti, et kõigi Pühimate Õigeusu Kirikute ühiseks tahteks on diasporaa probleemi võimalikult kiire lahendamine ja selle korraldamine vastavalt õigeusu eklesioloogiale, kanoonilisele traditsioonile ja Õigeusu Kiriku praktikale.“<sup>6</sup> See on muidugi kiiduväärne algatus, mis vastab vanale kiriku traditsioonile „üks linn – üks piiskop – üks Kirik“, kuid Kirikukogu ise oli juba sunnitud tunnistama, „et tänapäeva etapil ei ole ajaloolistel ja pastoraalsetel põhjustel võimalik kohene üleminek rangelt Kiriku kanoonilisele korrale, mis näeb ette ainult ühe piiskopi viibimise ühes kohas. Seepärast võetakse vastu otsus säilitada Piiskoppide Koosolekud <...> kuni sobivama ajani, mil küpsevad tingimused kanoonilise akriibia rakendamiseks (kanooni tähe range ja kompromissitu järgimine (kr ἀκριβεια – rangus, täpsus. – Toim. märkus).“<sup>7</sup>

Juba varsti pärast Kreetat teatas Belgradi ülikooli usuteaduskonna professor Rade Kisić: „Piiskoppide konverentside loomisele peab tulevikus järgnema uute Õigeusu Kirikute autonoomia või autokefaalia väljakuulutamine. Kuid sel teel tuleb kõigil Õigeusu Kirikutel tõsiselt tegeleda oma rahvusliku ja kirikuliku identiteediga. Diasporaa küsimuse lõplik lahendus võib leida aset ainult siis, kui rahvuslik identiteet taandub ühtse õigeusu kirikuliku identiteedi kasuks.“<sup>8</sup>

Sarnaselt selgitab Küprose peapiiskop Chrysostomos II 5. mai 2011. aasta ringkirjas: „Kui täna eksisteerivad probleemid Kohalike Õigeusu Kirikute vahel, siis need eksisteerivad sellepärast, et on palju neid, kes rõhutavad esmalt oma rahvuslikku identiteeti ja alles seejärel kristlikku identiteeti Kirikus. See tähendab, et ei saa vastandada rahvuslikku identiteeti kristlikule või kristlikku identiteeti rahvuslikule. Minu arvates peab rahvuslik identiteet dünaamiliselt liikuma tõelise kogumaapealse kristliku identiteedi suunas. Ainult nii saab rahvuslik identiteet puhastuda. Ja kui ma ütlen „puhastus“, pean ma silmas, et rahvuslik identiteet peab vabanema oma egoismist, mis on seotud ainuisikulise üleolekuga teiste rahvuslike identiteetide üle.“<sup>9</sup>

## Väljakutsed ja koormad

---

<sup>6</sup> Православная Диаспора [Elektrooniline allikas] // Официальные документы Критского Собора 2016 г. Портал «Азбука веры». URL: <https://azbyka.ru/otechnik/dokumenty/pravoslavnaja-diaspora/> (vaadatud: 21.03.2025).

<sup>7</sup> Sealsamas.

<sup>8</sup> Tsiteeritud: *Stefanos Athanasiou*, Autokephalie und Einheit – Die Ekklesiologie der Orthodoxen Kirche(n) [Elektrooniline allikas] // Universität Freiburg. URL: [https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/assets/public/Lehre/HS2019%20-%20Ostkirchen-D/PPP\\_2\\_Ekklesiologie.pdf](https://www.unifr.ch/orthodoxia/de/assets/public/Lehre/HS2019%20-%20Ostkirchen-D/PPP_2_Ekklesiologie.pdf) (vaadatud: 21.03.2025).

<sup>9</sup> Sealsamas.

Viimasel kahel aastal on aga tekkinud märkimisväärsed raskused, mis on tingitud eelkõige Konstantinoopoli Patriarhaadi pretensioonidest esmasusele *sine paribus* (ilma võrdseteta), mis väljendusid näiteks Fanari ühepoolses autokefaalia väljakuulutamises, mis ühendas kaks skismaatilist gruppi Ukrainas, mida varem tunnistati kõikjal skismaatilistena. Sellised pretensioonid kõlavad üha sagedamini ja sagedamini.

Sellel olid katastroofilised tagajärjed mitte ainult kiriklikule olukorrale Ukrainas endas ja mitte ainult praegusele halvavale vastasseisule maailma Õigeusu Kirikus, vaid ka kohalikul tasandil diasporaas. Juhtiv roll, millele Fanar pretendeerib ja mis väljendub näiteks piiskoppide konverentside esimeeste määramises üle kogu maailma, mõjub äärmiselt negatiivselt õigeusu koostööle paljudes riikides.

Konstantinoopoli selle neopapismi tühistamine peab saama vajalikuks eelduseks kõigi õigeusklike edasise koostöö laiendamisele, sest lõppkokkuvõttes on see võimalik ainult tõelise kogulikkuse vaimus, armastuses ja üksteise mõistmises.

Me oleme pärinud ajaloost, eriti viimase kahe sajandi omast, paralleelsete, üldiselt rahvuslikult orienteeritud kiriklike struktuuride kooseksisteerimise. See võib olla viljakas ja heategevuslik ainult üha intensiivsema koostöö kaudu tõeliselt kogulikus vaimus, see tähendab tõelise koguõigeusu ühtsuse kaudu kõigi piiskopkondade võrdsete õiguste alusel, kus igaüks läheb oma teed armastavas liidus teistega ja vastastikuses austuses.

Eelkõige nõuab seda hingekarjaslik hoolitsus usklikte vaimse ja emotsionaalse seisundi eest. Ja sellest vaatenurgast on rahvusliku või kultuurilise identiteedi tihe põimumine õigeusu religioosse identiteediga – eriti diasporaa tingimustes – samuti positiivseid ja usku tugevdavaid tegureid. Saksamaa praegu suurima õigeusu piiskopkonna juht, rumeenia metropoliit Serafim (Joantă) analüüsib olukorda ja räägib sellest oma kogemuse ja hingekarjasliku teenimise seisukohalt: „Suurim raskus diasporaa probleemi lahendamisel vastavalt kaanonitele seisneb loomulikus reaalsuses, nimelt: iga jurisdiktsiooni usklikud on sentimentaalselt ja kultuuriliselt seotud oma kodukirikutega, millel on aga erinevad liturgiad ja traditsioonid. Kui me näeme enamiku usklikte usu haprust ja nende seotust Emakirikuga, on võimatu, et piiskop või preester saaks hingekarjaslikku tööd teha, kui ta ei jaga täielikult keelt ja kultuuri, milles nad on üles kasvanud.“<sup>10</sup>

## Järeldus

---

<sup>10</sup> *Metropoliit Serafim, Die orthodoxe Diaspora – Die Autonomie und der Modus ihrer Proklamation, kogumikus: Henkel, Die Orthodoxie zwischen Tradition und Moderne, Bibliotheca theologica germano-romana (BTGR), Hermannstadt / Bonn, 69.*

Mitme sajandi pikkune areng arvukate ajalooliste teguritega – eelkõige 19. ja 20. sajandi rahvusliku eneseteadvuse ja migratsioonidega – on viinud selleni, et täna leiame paralleelseid õigeusu struktuure üle kogu maailma. Kuigi see on vastuolus Muistse Kiriku ideaaliga „üks piiskop ühe linna jaoks“, ei tohiks seda enneaegselt hukka mõista, kuna usklite tugev seotus oma koduse religioosse kultuuri ja oma Emakirikutega aitab suurel määral kaasa õigeusu identiteedi selgele tugevnemisele ja elava usu säilimisele kogudustes – muidugi mitte ainult, kuid tõenäoliselt eriti hajutatuses. Seejuures jätkab erinevatest autokefaalsetest Kohalikest Kirikutest pärit õigeusu immigrantide arv kasvamist peaaegu kõigis Kesk- ja Lääne-Euroopa riikides.

Vägivaldsed muutused ja sunnimeetmed „ülevalt“, eriti riigi poolt, aga ka kiriklike isikute ja struktuuride poolt, kes hakkaksid pretendeerima võimule, võivad omada ainult hävitavat mõju. Ainult siis, kui kõik jõuavad tõeliselt ühisele eneseteadvusele seotusest ühises rahvusüleses ja polüetnilises õigeusus, mis ühendab kõiki rahvaid, saab rääkida ka ühinemisest ja organisatsioonilistest vormidest. Selle hetkeni on veel pikk tee minna, võib-olla isegi aastakümneid, hingekarjastliku tarkuse ning vastastikuse tähelepanu ja austusega.